

4. Verlandingsgemeenschappen

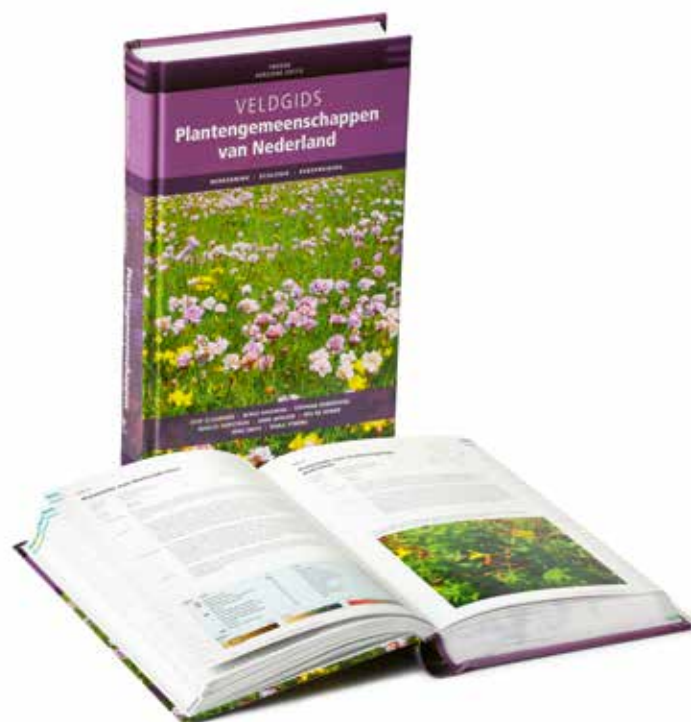
Tekst Henk van der Scheer

De vorige keer heb ik geschreven over hellingbossen. Dit keer komen gemeenschappen in en aan het water aan bod. Dat zijn verlandingsgemeenschappen, die gedomineerd worden door riet, hoge grassen en grote zeggen en samen de Riet-Klasse vormen. Ze komen voor langs oevers van waterstromen, plassen en moerassige terreinen, zoals duinvalleien, tichelgaten (uitgravingen in het landschap ten behoeve van het winnen van rivierklei, vaak bij steenfabrieken), overstromingsgebieden en broekgebieden. Vaak komen die verlandingsgemeenschappen in linten voor, maar op plekken met open water waar verlanding optreedt kunnen ze grote oppervlakten beslaan. Voorwaarden zijn dat de standplaatsen permanent nat zijn met een groot aanbod van voedingsstoffen.

De begroeiingen zijn over het algemeen weinig 'bloemrijk', maar imposante verschijningen behoren tot de kensoorten. (Voor begrippen als kensoorten, Associaties en Verbonden enzovoorts zie deel 1 in *Bijenhouden 2022-1*.) Dat betreffen soorten als grote boterbloem (*Ranunculus lingua*), slangenvortel (*Calla palustris*), zwanenbloem (*Butomus umbellatus*) en pijlkruid (*Sagittaria sagittifolia*). Als het verlandingsproces doorgaat, dan ontstaan uiteindelijk broekbossen met zachte berk (*Betula pubescens*), zwarte els (*Alnus glutinosa*) en wilgensoorten (*Salix* spp.). De Weerribben zijn daar een voorbeeld van. Dan wordt het gebied interessant voor imkers, met voedsel voor bijen in met name het voorjaar, zoals ik heb beschreven in *Bijenhouden 2012-6*.

Water is bepalend

De verschillen tussen de Verbonden en de Associaties die onder de Riet-Klasse vallen, vinden hun oorsprong in het 'soort' water: helder of troebel, stromend of stilstaand, zoet of brak, diep of ondiep en de mate van verlanding. We zoomen wat nader in op de laagveengebieden, met name de veenweiden bestaande uit weiland op veengrond. Dit landschap is kenmerkend voor de lage delen van Holland en Utrecht, maar domineert ook de zuidwesthoek van Friesland en de kop van Overijssel. Door de huidige kunstmatig lage waterstand in veenweiden oxideert het veen, met als gevolg uitstoot van broeikasgassen en bodemdaling. Een hogere waterstand vraagt aanpassingen van boeren, want vee en machines zakken weg als de grond te nat is. In het kader van het Klimaatakkoord heeft het ministerie van LNV 100 miljoen

Veldgids Plantengemeenschappen van Nederland.
Foto Richard de Bruijn

euro beschikbaar gesteld om de problematiek in veenweidegebieden aan te pakken. Het bedrag is bedoeld voor regionale oplossingen waarbij boeren in veenweidegebieden een duurzame toekomst krijgen, bijvoorbeeld met de ontwikkeling van natte teelten en natuurinclusieve kringlooplandbouw, zo valt te lezen in *Bionieuws 2020-17*.

De 'Grote Ontginning'

Tot de periode van de 'Grote Ontginning', in de 10e tot en met de 13e eeuw, lagen in deze gebieden grote veenwildernissen. In tegenstelling tot de huidige situatie lag het maai-veld veelal enkele meters hoger dan het waterniveau, zodat

Pijlkruid. Foto Steppeland

Rietkraag langs het water en witte waterlelies op het water. Foto Remco Schoonderwoert

Harig wilgenroosje aan de waterkant tussen riet. Foto Henk van der Scheer

Slootje in de Weerribben met paarsbloeiende smeerwortel, witbloeiende waterviolier en drijvende bladeren van de gele plomp.

Foto Henk van der Scheer

er sprake was van 'veenkussens' gescheiden door veenwaterstroompjes. Door het graven van afwateringssloten werd het natte veenland droger om het geschikt te maken voor akkerbouw.

Door de ontwatering klonk de veengrond in als gevolg van verdroging en oxidatie. Na enkele eeuwen lag het maaiveld bijna op hetzelfde niveau als het grondwater en was het gebied weer te nat geworden voor akkerbouw. Sindsdien

Waterscheerling, foto Elena Kirey

wordt het gebruikt als weidegronden voor met name de melkveehouderij. Door de voortgaande bodemdaling moest het land beschermd worden door kades en nog later ingericht worden als polders zodat de waterstand door bemaling laag gehouden kon worden.

Veenweidegebieden worden doorsneden door vele sloten en slootjes. Het zijn in de oorspronkelijke vorm geschikte broedgebieden voor weidevogels zoals de grutto en de Kievit. De sloten moeten regelmatig geschoond worden van plantengroei om niet te verlanden. Tijdens de 'Grote Ontginning' werd veel veenland in opdracht van de eigenaar afgegraven voor de turfwinning; aanvankelijk met de schop, later met de baggerbeugel. Met die beugel kon ook veen onder water worden gewonnen en dat werd vervolgens te drogen gelegd op legakkers. Dat zijn lange stroken grond die bleven liggen tussen de petgaten, de met water gevulde stroken weggegraven veengrond. Door hoogwater en stormen werden de petgaten steeds breder en verdwenen er steeds meer restanten van de overgebleven veengrond in het water. Riviertjes en slootjes verbreedden zich tot meren, die in de loop der eeuwen steeds groter werden. Zo ontstonden onder andere de Wieden bij Giethoorn.

Van veenbodem naar kleibodem

Toen de Hollanders vanaf de 15e eeuw in staat waren om met behulp van windmolens veenplassen droog te malen,

Grote kattenstaart en grote lisdodde, foto Henk van der Scheer

kon een deel van het verloren land weer teruggewonnen worden. Nu was het echter geen veenbodem meer, maar meestal een kleibodem. Zo is een groot deel van het oorspronkelijke veenweidegebied tussen Amsterdam en Rotterdam vergraven en bestaat de bodem nu uit kleigrond.

Rietkragen

Veel rietkragen in ons land behoren tot de Riet-Associatie, gedomineerd door riet (*Phragmites australis*) en/of kleine lisdodde (*Typha angustifolia*) als kensoorten. Begeleidende

Rietorchis. Foto Remco Schoonderwoert

soorten zijn onder andere watermunt (*Mentha aquatica*), waterscheerling (*Cicuta virosa*), haagwinde (*Convolvulus sepium*), grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), moerasandoorn (*Stachys palustris*), harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*) en gele plomp (*Nuphar lutea*). Komen er ook veel ruigtesoorten voor tussen het riet, zoals haagwinde, harig wilgenroosje, echte valeriaan (*Valeriana officinalis*), moeras-spirea (*Filippendula ulmaria*), koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*) en poelruit (*Thalictrum flavum*), dan hebben we te maken met een andere Associatie, behorend tot de Klasse van de natte strooiselruigten. Het verschil tussen beide Associaties is op het oog te zien: in de Riet-Associatie is water zichtbaar tussen de stengels, in de andere Associatie niet. De Riet-Associatie groeit in en langs water waar weinig bemesting, vervuiling of beweiding plaatsvindt zoals in laagveenplassen, oude rivierarmen, doorbraakkolken, poelen, kanalen, sloten en natte laagten. De Associatie van echte koekoeksbloem en gevleugeld hertshooi omvat onder andere vochtige en jaarlijks gemaakte verlandingsgemeenschappen. Ze komt voor op zoete tot brakke, zwak zure veengrond in het Nederlandse laagveengebied. Ook deze Associatie ziet er ondanks de vele grassoorten uit als een rietland. De twee kensoorten van deze Associatie zijn de rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) en het gevleugeld hertshooi (*Hypericum tetrapterum*). ●